

HVA ER LØGN?

Inspirert av det drama som i disse dager ruller seg opp i full offentlighet for Eidsiva lagmannsrett på Lillestrøm, den såkalte "Orderudsak", vil jeg anstille noen overveielser over *løgnens* fenomen. "Hva er sannhet?" er et kjent filosofisk-teologisk spørsmål. Men altfor sjelden spørres det om hva "løgn" egentlig er. Man tar det gjerne bare for å være sannhetens negative motbilde.

Og dog er "løgn" et kanskje vel så innfløkt fenomen som "sannhet". Hva skal man f.eks. si om den ibsenske "livsløgn"? Tar man den fra oss mennesker, kan det gå riktig galt for noen hver.

Hva "sannhet" angår skiller filosofene gjerne mellom tre typer utsagn: a) Slike som stemmer overens med virkeligheten; det kalles korrespondanse-sannhet. b) Slike som stemmer overens med seg selv; det kalles koherens-sannhet. c) Slike som er umiddelbart, slående sanne; det kalles evidens-sannhet. De to første typer angår begge "riktighet", for de retter seg inn etter noe, som de kan kontrolleres utifra. Den siste type taler bare ut ifra seg selv, er åpenbar. Det kan f.eks. være åpenbart at N.N. taler sant, eventuelt at han *er* sann, ennskjønt det lar seg ikke kontrollere. Over alt dette står så en fjerde og høyeste type sannhet, nemlig selve åpenbarings-sannheten, som helst skal skrives med stor "S". Denne lar vi ligge her.

Men så har vi på den annen side usannheten eller løgnen. Her kommer et bevissthetsmoment inn. Uriktighet er ennu ikke usannhet, og usannhet er ennu ikke løgn. Å lyve vil si å påstå noe om noe, som man er klar over ikke er tilfelle. Å bli grepet i en slik enkelt-løgn kan være en meget pinlig affære, så én løgn kan i praksis gjerne føre til flere dekk-løgner. Pinligheten kan også gi seg fysiske utslag hos løngiveren, f.eks. klippende øyenbryn, rødme, svette el.l., noe såkalte løgn-detektorer kan avsløre. Skjønt her må man se opp for de både ekstremt hårdhudede og de ekstremt ømskinnede typer. For de første kan si deg en løgn like opp i ansiktet uten å rødme det aller minste, mens den annen kan rødme m.v. bare ved å utsettes for mistanken om å lyve.

Denne type enkeltløgner kan en forøvrig gjøre opp for. De hefter ikke nødvendigvis ved personligheten.

Nu finnes det dem som ikke bare kan gripe til en usannhet nå eller da, som en slags nødløgn; men de er av natur løgnaktige. Slike "tør ikke se skjebnen under øynene", som det heter i "Peer Gynt", men de lever tildekket overfor seg selv, blir hule og falske som personligheter. Det behøver ikke å være noe ondt ved dem, de bare *er* slik. Men de kan være ubehagelige å omgås, for skillet mellom riktig og galt, sannhet og løgn er på en måte opphevet for dem. Det kan imidlertid også ofte gå riktig muntert for seg, for i mangel på skille mellom illusjon og virkelighet kan de gi seg en harmløs fabuleringskunst i vold – uten selv helt å gjennomskue det. Da er deres løgnaktighet nærmest narraktighet, og det er verst for dem selv.

Det vi her har møtt, er et meget viktig punkt i hva man kan kalle løgnens fenomenologi: den fabulerende fantasi. Vi kjenner alle Peer Gynts "løgner": "Peer, du lyver!", sa Mor Aase. Lyver virkelig Peer i moralsk nedsettende forstand? Nei, han fabulerer på en kunstners vis, det burde hans mor ha skjönt (og hun skjønte det nok også innerst inne). Peers ville ritt på bukken er virkelig nok –

virkelig i kunstens fabel-aktige verden. Og vi lar oss alle med glede rive med. Han hadde jo ikke noen skjult hensikt med det. Så kan man også på godt norsk kalle en god historie for en "lygarsoge", uten å legge noe nedsettende i det. Ta i denne forstand "løgnen" fra oss mennesker, og man tar mye av gleden over livet fra oss med det samme.

Men som sagt: Peer ville ikke oppnå noe med det. Han ville ikke lure sin mor for egen vinnings skyld. Og her er det at det store skille går: mellom den menneskelige fabuleringkunst og den demoniske forførelseskunst. Tenk på en Goebbels' (eller Hitlers) spillende tunge! Dennes spill forførte først en hel nasjon og førte så en halv verden mot undergangen! Reneste kunst - og samtidig reneste ondskap. En presis beskrivelse av denne løgnaktighetens demoni finner man hos nobelprisvinneren John Steinbeck, i hans store etterkrigsroman "Øst for Eden". En hovedperson der er den helt igjennom falske og ondskinnede, men usedvanlig vakre og tiltrekkende ungpiken Cathy. Hun var, heter det, i all sin vakkerhet psykisk vanskapt helt fra fødselen av. "Likesom et barn kan fødes uten arm, kan det vel også fødes uten hjertelag eller anlegg for samvittighet?", heter det. Og så heter det videre hva angår vårt tema:

"Cathy var løgnaktig, men hun løy ikke slik som de fleste barn... Cathys løgner var aldri uskyldige. Hensikten med dem var å unngå straff, eller arbeid, eller plikter, og hun høstet alltid fordel av dem. De fleste løgnere blir avslørt enten fordi de glemmer hva de har sagt, eller fordi løgnen plutselig blir konfrontert med en uomtvistelig sannhet. Men Cathy glemt aldri sin løgnhistorier, og hun utviklet en fabelaktig teknikk til å lyve. Hun holdt seg så pass nær til sannheten at man aldri var helt sikker. Hun mestret to andre metoder også – enten å spekke sine løgner med sannhet eller å fortelle en sannhet slik at den ble løgn... Hvis man blir beskyldt for en løgn, og den viser seg å være sannhet, da har man fått en oppreisning som varer lenge og kan dekke over mange usannheter....

Cathy vokste seg vakrere år for år..." – Så langt vårt sitat. Allerede 16 år gammel begynner så hennes karriere med at hun anstifter en mordbrann hjemme, så begge foreldrene brenner inne; den søte frøken tar selv opphold i et bordell. Dette synes jeg hører med i vår sakssammenheng. Den ondskinnede løgnaktighet av denne type hører sammen med sex og crime.

Egil A. Wyller, prof. em.